

УДК 1:2–187.5

Іван Бредун, Лілія Компанієць

Сюжети біблейської історії: досвід герменевтичного прочитання

Проводиться комплексне осмислення автором релігійних тем (перевтілення і воскресіння). Застосовується методологічний принцип філософської герменевтики в прочитанні та інтерпретації Святого Письма в контексті означених ідей. Під кутом зору презентованих інтерпретацій біблійні сюжети розкривають глибинні пласти свого змісту, стає можливим переосмислення не тільки базових релігійних ідей, а й розширення світоглядного простору (світського і релігійного) в їх сприйнятті і презентації. В осмисленні теми застосовуються принципи академічного релігієзнавства (об'єктивності, поліметодичності та ін.) позаконфесійних, ідеологічних пріоритетів.

Ключові слова: воскресіння, перевтілення, ідея справедливості, Святе Письмо, передіснування, відплата, Ісус Христос

Ivan Bredun, Liliya Kompaniets

Themes of biblical history: the experience of the hermeneutic reading

A comprehensive reflection of the religious ideas of reincarnation and resurrection is exercised by the author. A methodological principle of philosophical hermeneutics in reading and interpretation of the Holy Scripture in the context of the identified ideas is applied. Under the point of view of the presented interpretations, biblical stories reveal the deepest layers of its content; it becomes possible to not only reconsider the basic religious ideas, but also to expand worldview horizons (secular and religious) in their perception and presentation. In understanding of the theme the principles of academic religious studies (objectivity, polymethodic, etc) with non-confessional, ideological priorities are applied.

Keywords: resurrection, reincarnation, the idea of justice, Holy Scripture, pre-existence, the reward, Jesus Christ

Проблема смислотворення, розкриття базових ідей релігійних культур, в число яких входить тема перевтілення, має ключове значення для прояснення історіогенезу, конотацій концепту «воскресіння», часто позбавленого в світській і релігійній свідомості історичних і смислових коренів. Розкриття смислів – це, з одного боку, свого роду «дія» у справі розвитку духовної культури людства в цілому і індивідуальної культури розуміння зокрема. З іншого боку, на думку академіка Ю. Степанова, шлях накопичення науковим співтовариством «символічного капіталу», який у свою чергу стверджує «репутацію» представників академічного знання.

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

Розкриття і розробка смислів досліджуваних концептів (які кружляють у просторі релігійної свідомості) сприяє знаходженню метатериторії їх загального смислового ядра, подоланню світоглядних демаркаційних ліній культур, розширенню релігійного і світського світогляду.

Метою статті виступає розкриття смислових вимірів ідеї перевтілення і воскресіння в ландшафті Святого Письма, культивування можливих інтерпретацій.

Отже, в біблійній історії смисли ідеї перевтілення (розкриті у попередніх працях) містяться в завуальованому вигляді, фіксуються в темі передіснування, втілення і розвтілення [1].

Ідея передіснування душі (фрагментарно) представлена в писаннях ап. Павла, в історії Якова та Ісава, в словах, що Господь любить одного і зненавидів іншого ще до їх народження. Прочитання даного фрагмента породжує питання про «час, коли Бог пізнав»? Якщо міркувати в контексті перед / бачення Бога, то це не тотожно істинному пізнанню суті людської душі (коли вона проявляє свої якості в певній життєвій ситуації, середовищі проживання, про що свідчать виключно вчинки, помисли і справи людські). Цей фрагмент по-своєму нівелює богословську концепцію «одного життя» («тут і тепер») і, зокрема, твердження отців церкви про час творення душ («в тілі матері») [2]. Він містить вказівку на існування іншого часового проміжку «до їх народження», коли Бог возлюбив одного і зненавидів другого. Іншими словами, в завуальованих обрисах стверджує тему передіснування душ, щодо якої залишається відкритим питання: виключно в світі духовному і / або фізичному?

Надалі тему передіснування душ (із зазначенням на небесне їх сходження в тіла) стверджує притча Ісуса про чоловіка, що посіяв поле доброго насіння. Прийшов вночі ворог, який між пшеницею розсіяв кукіль. Господар не дозволив рабам його вирвати до жнив, щоб не нашкодити хорошому насінню. Ісус, роз'яснюючи притчу учням, сказав, що добре насіння – це сини Царства, а худе насіння – це сини зла. Поле, на якому було висіяне насіння, є світ. Час жнив символізує смерть віку цього. Коли вона прийде, тоді розділять добрі колосся від худих. Останні сплять у вогні. Женцями стануть Ангели [Мт. 13: 37-40].

Подібні мотиви переплетені в словах Христа: «Вам необхідно родитись згори. Дух дихає, де хоче, і його голос ти чуєш, та не відаєш,

звідкіля він приходить, і куди він іде. Так буває і з кожним, хто від Духа народжений» [Ів. 3: 7-8]. Інакше кажучи, тема передіснування душ ритмічно проривається на поверхню біблійних текстів, у просторі стародавньої свідомості мислиться як процес втілення душ (їх сходження у світ), вихід та повернення.

Можливість інтерпретації перевтілення як Принципу буття універсуму, атрибута існування душ (без якого немислимо очищення, їх духовна еволюція, сходження до Бога) відкриває наступний уривок з Писання. «Поправді, поправді кажу Я тобі: Коли хто не народиться згори, то не може побачити Божого Царства [Ів. 3: 3]. Коли хто не родиться з води й Духа, той не може ввійти в Царство Боже. Що вродилося з тіла – є тіло, що ж уродилося з Духа – є дух» [Ів. 3: 5-6]. Іншими словами, поза союзу душі (мислимої як дух) і тіла (що складається з води – символ матерії) неможливо відкрити врата в Царство Небесне. Під таким кутом зору перевтілення стає «механізмом» очищення душі, атрибутом її існування в процесі її еволюційного сходження до Бога.

Думка про пере / втілення (як періодично повторюваний процес) фіксується в тексті Писання у вигляді уявлень про душу, які існували в ті часи, тобто вірувань в її здатність «виходити» з тіла і «входити» в тіла, в словах «ми ... бажаємо краще покинути дім тіла й мати дім у Господа. Тому ми й пильнуємо, – чи зостаємося в домі тіла, чи виходимо з дому, – бути Йому любими. Бо мусимо всі ми з'явитися перед судовим престолом Христовим, щоб кожен прийняв згідно з тим, що в тілі робив він, – чи добре, чи лихе» [2 Кор. 5: 8-10]. Мотиви ідеї перевтілення (як віри людей у повернення душі в земну реальність) лунають також у Премудрості Соломона.

Тема «воскресіння мертвих» актуалізує додаткові контексти ідеї перевтілення (як «повернення душ в тіла»), дає можливість розширити коло інтерпретацій, герменевтичного прочитання текстів Святого Письма. У дзеркальному вигляді відображає «пучок» стародавніх уявлень, які розщеплюються на два рівні свого розвитку. Перший, «по горизонталі», вказує на віру людей в тілесне воскресіння, на можливість його здійснення «по сю» сторону дійсності, мислиться в просторово-часових категоріях «тут і зараз» або після закінчення більш тривалого відрізка часу «тут і потім». Інший рівень, «по вертикалі», орієнтує на духовне

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

повстання, відправляє до уявлень християн про воскресіння мертвих в духовному тілі.

Отже, смислова «горизонталь» пронизує біблійну історію у вигляді розкриття народних вірувань в повторне повернення душі в тіло, в можливість пожвавлення нею останнього після закінчення певного відрізка часу після смерті. Про це оповідає історія воскресіння сина шунамітянки Єлисеєм [4 Цар. 4: 35]. А також воскресіння Ісусом Лазаря. Незважаючи на слова сестри померлого: «Уже, Господи, чути, – бо чотири вже дні він у гробі ...» [Ів. 11: 39], спаситель відповів: «як будеш ти вірувати, – славу Божу побачиш». Потім покликав до померлого: «Лазарю, – вийди сюди!». «І вийшов померлий, по руках і ногах обв'язаний пасами, а обличчя у нього було перев'язане хусткою» [Ів. 11: 43-44]. У Писанні сказано: «Смерть бо через людину, і через Людину воскресення мертвих» [1 Кор. 15: 21]. В Євангелії від Луки міститься розповідь про померлу дочку начальника синагоги, яку воскресив Спаситель. Ісус сказав: «Не плачте, – не вмерла вона, але спить». «І вернувся їй дух, – і хвили тієї вона ожила...» [Єванг. від Лк. 8: 55]. Очевидно, що в зазначених фрагментах демонструється народна віра в здатність душі до «пересувань» (як «з тіла», так і «в тіло»).

Подібні смисли присутні в тексті Писання, культивуються і надалі. У міру розвитку сюжетної лінії біблійних текстів віра у воскресіння з мертвих (мислиме як земне, тілесне) розширює масштаби своєї актуалізації. Христос покладає на своїх учнів руки, закликає: «Уздоровляйте недужих, воскрешайте померлих, очищайте прокажених, виганяйте демонів» [Єванг. від Мт. 10: 8]. Результатом даного призову стають випадки воскресіння мертвих пророками. Так, в Іюппії жила одна учениця, яка мала славу доброї, творила багато милості. Одного разу вона занедужала й вмерла. Учні, знаючи, що Петро знаходиться недалеко, послали до нього людей з проханням прийти і допомогти. Св. Петро прийшов і воскресив Тавіту. Помолившись, сказав: «Тавіто, вставай! А вона свої очі розплющила, і сіла, уздрівши Петра» [Дії 9: 40]. В іншому фрагменті розповідається про юнака на ім'я Євтихій, який заснув, сидячи на вікні, впав з третього поверху, був піднятий мертвим. Св. Павло воскресив його, обійнявши його, сказав: «Заспокойтесь, бо душа його в ньому!» [Дії 20: 10].

Крім того, в Євангелії від Матвія воскресіння Христа описується як тілесне. Ангел Господній зійшов з небес, відвалив камінь і сидів на ньому. Він оголосив Марії Магдалині про те, що Ісус воскрес з мертвих і буде в Галілеї. Там вони Його побачать. Коли жінки йшли дорогою, вони зустріли Ісуса, «Вони ж підійшли, обняли Його ноги і вклонились Йому до землі» [Мт. 28: 9]. Інакше кажучи, на цьому прикладі утверджується думка про можливість повернення душі в тіло після фізичної смерті, тобто мова йде про «посюстороннє» воскресіння.

В іншому уривку відбувається розширення смислів терміна «воскресіння», йде мова про друге воскресіння (як подальше втілення) Спасителя: «Він визначив день, коли хоче судити поправді весь світ через Мужа, що Його наперед Він поставив, і Він подав доказа всім, із мертвих Його воскресивши» [Дії 17: 31].

Смисловими лабіринтами стають слова Ісуса про себе. Так, Він говорив: «Від Отця вийшов Я, і на світ Я прийшов. І знов покидаю Я світ та й іду до Отця» [Ів. 16: 28]. Очевидно, що перша частина фрази вказує на втілення душі Спасителя як її сходження з божественних сфер буття, від Бога. Друга частина фрази («знов покидаю Я світ...») містить думку про повторюваність процесу розвтілення, про неодноразовість його здійснення.

Означений вектор розуміння воскресіння «по горизонталі», але вже з розривами в просторово-часовому відношенні, продовжує пророцтво, в якому мова йде про те, що на землю прийде Ілля з метою підготувати шлях Месії. Сам Ісус говорить про земне втілення пророка, називає Іоанна Хрестителя інкарнацією Іллі [Мт. 17: 10-13; 7-10; 14-15]. Точніше сказати, його перевтіленням. «Я пошлю вам пророка Іллю, перше ніж день Господній настане» [Мал. 4: 5]. «Поправді кажу вам: Між народженими від жінок не було більшого над Івана Хрестителя» [Мт. 11: 11]. «Ілля він, що має прийти» [Мт. 11: 14].

З фрагментів біблійних текстів видно, що автори Євангелій вірили в прихід Іллі, а також в те, що і інші давньоєврейські пророки також «повстануть» в інших образах (тілах). Перевтілення Іллі дослідницька думка відносить до процесу духовної еволюції (душі). Існує думка, що факт, засвідчений самим Христом, християнська теологічна думка була змушена визнати.

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

По «вертикалі» концепція воскресіння мертвих розкривається в значенні їх духовного повстання. Христос говорив: «Син людський, і засудять на смерть Його ... і вб'ють, але третього дня Він воскресне» [Мк: 10: 33-34]. Ісус пояснював учням, що коли воскреснуть мертві, вони будуть подібні Ангелам на небесах. Тоді вже не одружуються і не виходять заміж. В Євангелії від Марка йде мова про духовне воскресіння Христа. Спочатку Спаситель явився Марії Магдалині. Коли ж вона розповіла про це іншим, то вони не повірили, що Ісус живий. Щоб засвідчити своє воскресіння, Христос проявився «в іншому образі» двом іншим людям, а після постав перед учнями, докоряючи їм в невірі. Після закінчення терміну настанов учнів Господь вознісся на небо [Мк. 16: 3-19]. За іншою версією в Євангелії від Іоанна Марія, ввійшовши до гробу, не впізнала Ісуса, прийняла Його за садівника. Спаситель покликав її і сказав: «Не торкайся до Мене, бо Я ще не зійшов до Отця» [Ів. 20: 17]. Воскресіння відбулося, але в інший тілесності, духовній.

Мотиви втілення і розвтілення душі проглядаються в другому Посланні до коринфян св. апостола Павла. Є людина зовнішня, є й людина внутрішня. Якщо зовнішня з дня на день тліє, то внутрішня оновлюється. Коли земний будинок людини зруйнується, то йому буде даровано небесний: «знаходячися в цьому наметі, зідхаємо під тягарем, бо не хочемо роздягтися, але одягтися, щоб смертне пожерлось життям» [2 Кор: 4-5].

Резюмуємо сказане, Святе Письмо фіксує смислові парадокси християнської думки. Так, переходячи від одного фрагмента до іншого, по-різному розкривається сцена воскресіння Христа. Одні сюжети оповідають про фізичне Його воскресіння, інші про повстання з мертвих в духовному тілі. Однак можливо припустити, що мова йде не про протиріччя, а про співіснування (уявлень про переплетення) в християнській свідомості кількох смислових векторів, які становлять зміст терміна «воскресіння». Так чи інакше, але принцип оживлення душею тіла (повторного її входження в ту саму фізичну або духовну оболонку) залишається незмінним, актуалізується в Святому Письмі, виступає атрибутом релігійної думки.

Дане твердження в розширеному вигляді підтверджує наступний сюжет тексту, який інтерпретується. Отже, в пророцтві Єзекіїла прин-

цип розвтілення (виходу душі з тіла) звучить в словах: була на мені рука Господа, і Господь вивів мене, і спинив мене серед долини, а вона повна кісток, і обвів мене біля них, і ось, їх дуже багато на поверхні долини, і ось, вони стали дуже сухі. Смысловий розвиток цього уривка продовжує здійснення принципу перевтілення (як повернення душі в фізичну оболонку). І сказав мені: «Сину людський, чи оживуть оці кістки? А я відказав: Господи Боже, – Ти знаєш! І сказав Він мені: «Пророкуй про ці кістки, та й скажеш до них: Сухі кістки, послухайте слова Господнього!» Так говорить Господь Бог до цих кісток: Ось Я введу у вас духа – і ви оживете ! І дам на вас жили, і виросте на вас тіло, і простягну на вас шкіру, і дам у вас духа, – і ви оживете. І пізнаєте ви, що Я – Господь!» [Єз. 37: 1-6]. «І я пророкував, як Він наказав був мені, – і ввійшов у них дух, і вони ожили, і поставали на ноги свої, – військо дуже-дуже велике» [Єз. 37: 10]. Останні рядки стверджують думку про те, що саме душа оживляє тіло в момент свого входження в останнє. Перевтілення знову стає атрибутом релігійної свідомості.

У просторі біблійної історії додатковим вектором актуалізації теми перевтілення виступає одна з її смислових траєкторій існування в історії релігійної культури. В даному випадку йде мова про тему метаміграції духів, яка розгортається в сюжетних лініях Письма у вигляді поширеної віри в здатність їх входження і виходу з фізичних тіл. Перша мислиться як тимчасове явище в контексті феномена одержимості [Єванг. від Мт. 8: 16]. Так, одна людина з народу звернулася до Вчителя з проханням про зцілення сина, який страждає з дитинства одержимістю духом німим. Ісус сказав: «Душе німий і глухий, тобі Я наказую: вийди з нього, і більше у нього не входи!» [Мр. 9: 25]. В іншому сюжеті Спаситель наказав вийти духу нечистому з людини, випросивши раніше його ім'я, – «легіон». Христос направив нечистих духів у свиней «І гурт кинувся з кручі до моря, – а було зо дві тисячі їх» [Мр. 5: 13]. Святе Письмо містить відомості про те, що Ісус вигнав сім злих духів з Марії Магдалини [Єв. від Лк. 8: 2]. Подібні смислові вимірювання пронизують різні сюжети Святого Письма, відображені в історії пророків, в Діяннях Апостолів, апокрифах стародавніх християн.

Резюмуючи наші інтерпретації теми перевтілення, залишається додати, що уявлення про подібні явища знаходять свій подальший розвиток в історії релігійної думки, народній та світській культурі.

9. Історичний розвиток теології та релігієзнавства

Дотримуючись принципів академічного релігієзнавства (об'єктивності, плюралізму, відкритості, поліметодичності) як стратегії сучасних досліджень, резюмуємо, що у всьому тексті Святого Письма актуалізується віра в перевтілення в різних формах її актуалізації під покривами словоформи «воскресіння», виступає атрибутом народної свідомості. Якщо враховувати викладений в літературних джерелах факт, що теорія перевтілення була офіційно вилучена з християнського віровчення в 553 р., то раніше написані і «відшліфовані» в процесі формування християнської традиції догмати і тексти Святого Письма скоріше не суперечать поширеним в стародавні часи віруванням, але мають на увазі його, «зберігають» під покривами інших словоформ.

Використання нами методологічного підходу (концептуально-семантичного, герменевтичного) у релігійній сфері сприяє культивуванню нової течії в академічному релігієзнавстві, проблеми смислоутворення, розкриття базових ідей, до числа яких належить тема перевтілення і / або воскресіння.

1. Компанієць Л. В. Етимологічна реконструкція поняття «реінкарнація» / Л. В. Компанієць // Українське релігієзнавство : бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. — К., 2013. — № 67. — С. 105–114.
2. Компанієць Л. В. Ідея реінкарнації в світовій культурі : монографія / Л. В. Компанієць. — К. : УАР, 2014. — 312 с.
3. Біблія. Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. Українське біблійне товариство. — К., 1991. — 1255 с.
4. Профет Е. Реінкарнація. Загублене кільце в християнстві [Електронний ресурс] / Елізабет Клер Профет. — Режим доступу: <http://www.koob.ru/prophet/zveno>.